

САВРЕМЕНА УКРАЈИНА

Независна Украјина, као држава настала је распадом СССР почетком 1992. године, тачније његовим прерастањем у Заједницу независних држава, чији је и Украјина данас члан. Са својих 603.700 km² она је по површини трећа (после Русије и Казахстана), а по броју становника (нешто испод 50 милиона) друга (после Русије) земља на постсовјетском простору. По густини насељености од око 85 ст/ km², је друга у Источној Европи, одмах после пренасељене Молдавије.

Административна карта Украјине

Украјина се граничи на западу са Молдавијом, Румунијом, Мађарском, Словачком и Пољском, на северу са Белорусијом, и на североистоку, истоку и југоистоку са Русијом. Украјина има излаз на Црно и Азовско море, као и на ушће Дунава. На основу тога Украјина има изузетно важан и повољан географски положај у односу на друге

државе источне Европе. Она обухвата широк излаз на северну обалу Црног мора, рачунајући и полуострво Крим, на западу има излаз на Дунав при његовом широком ушћу. У централном делу је важна река Дњепар, богатог хидрографског потенцијала, и са неколико вештачких језера у свом току. Заједно са Русијом дели Азовско море. На западу се наслања на обронке Карпата, поседујући на крајњем западу и Прикарпатску област која се налази са друге стране (западне) од овог значајног планинског ланца, што значи да географски, макар малим делом, улази и у средњу Европу.

У рељефном погледу Украјина је претежно низијска земља, мада има и планинских предела. Планински предели су на западу, то је тзв. Прикарпатска Украјина, односно Волинско-подолско побрђе. Висина Карпата у пограничној области према Румунији достиже 2.061 m. Поред тога на јужним обронцима Крима налази се планински венац (Кримске планине) са највишим врхом од 1.545 m. Низијски део Украјине представљен је продужетком простране Руске плоче или Источноевропске низије. Посматрано морфометријски, Украјина је једна велика равница, где се топографске неравнине ограничавају на неке долине депресије. На северу се пружа зона пошумљене степе. Шума је у средњем веку била веома бујна и рецимо у XIII веку, служила и као заклон у доба татарских најезди, али са порастом становништва раскривање земљишта постало је неопходно. У XVIII веку, царица Катарина Велика спровела је, поред свих осталих реформи, и акцију крчења земљишта. Захваљујући квалитетном педолошком покривачу црници тј. чернозему (који је још широко распрострањен и даље на исток у Русији и у деградираном облику у северном Казахстану), украјинска пољопривреда има предиспозиције за врло високе резултате.

Украјина има претежно континенталну климу. Постоје прелази ка умереноконтиненталној, а у црноморском приморју су прелазни облици средоземне, нарочито на полуострву Крим. Средње јануарске изотерме су у континенталном делу земље од -7°C на североистоку до око -2°C на југозападу (Кијев $-5,6^{\circ}\text{C}$). У приморју Азова су око -2°C . У црноморском приморју су $0^{\circ}\text{C} - 2^{\circ}\text{C}$, а на Криму и до 5°C . Количина падавина се смањује у правцу истока и југоистока. На обали Црног мора, захваљујући климатским погодностима, узгајају се памук и пиринач, а на побрђу око Дњепра и винова лоза. Ветрови с Атлантског океана доносе на северу и северозападу више падавина па је тамо речна мрежа гушћа, крај шумовитији и мочварнији. У јужном делу Украјине падавина је мање, испаравање је веће, па је речна мрежа ређа.

Од река, највећа је и водом најбогатија река Дњепар. Дњепар пресеца Украјину на западни (Правобрежнаја Украјина) и источни део (Левобрежнаја Украјина). Дњепар је плован, а важан је и за наводњавање и располаже са $\frac{2}{3}$ водних снага земље. Од осталих река важније су Десна, Припјат и Доњец. Излаз Украјине на Црно море, где јој припада више од хиљаду километара црноморске обале, отвара јој путеве за Подунавље, Поволожје и Средоземље што је за ову државу од великог значаја. Захваљујући повезаности унутрашњих водених путева са околним морима (на северу са Белим и Баренцовим, на североистоку са Балтичким, на југу са Црним, Азовским и Каспијским) европски део бившег СССР има веома развијен водни саобраћај. И сама Украјина је у њега укључена, рачунајући и систем вештачких језера и канала, превасходно са Русијом и њеним главним водним дестинацијама у свом европском делу, попут Волге, Дона, Оке и др.

Украјина у демографском погледу има близу 50 милиона становника, или просечну густину насељености од око 85 ст/км². У западном делу земље, просечна густина становништва је и преко 100 ст/км², с тиме да је сеоско становништво заступљено и до 70% популације, док је његов удео на нивоу читаве Украјине око 33%. На југоистоку Украјине аграрна насељеност опада, али просечна густина је веома велика захваљујући значајним индустријским центрима. Док су на северозападу само два већа града, дотле се у централним и јужним деловима државе јављају конурбације око реке Дњепра и у Донбасу. На северозападу државе то су Кијев (преко 2,5 милиона становника) и Лавов, бивши Жуковград (око 800.000 становника). На југу и југоистоку то су милионски градови Дњепропетровск, Одеса, Харков и Доњецк.

Посматрано кроз историју простор данашње Украјине су од старог века насељавала словенска племена, која су у раном средњем веку формирала снажну и велику државу Кијевску Русију која је приближно обухватала значајан део централног региона и северозапада данашње европске Русије, Украјину и Белорусију. Кијевска Русија је примила цивилизацијску основу од Источног Римског царства – Византије, укључујући и православно хришћанство. Најезда монголско-татарска у XIII веку је уздрмала Кијевску Русију, те натерала на подређен положај – плаћање данка значајан део њених простора. То су потом искористили Литванци и Пољаци који од краја XIV века ступају у државну унију, а у исто време запоседају просторе данашње Белорусије и највећи део Украјине. Украјина се постепено ослобађа и уједињује са Русијом, од половине XVII до краја XVIII века. Историјски

боравак ван Русије, одразио се на украјинско становништво, у извесним културно-националним специфичностима које су се неједнако испољиле по украјинским регионима, у зависности од историјског наслеђа. Источна Украјина која је мање била ван заједничке државе са Русијом, задржала је у највећем сверуски национални и културни идентитет. Када су у питању простори западно од Дњепра и све северније од Црног мора, ту долази више до изражаја украјинска индивидуалност, а они на крајњем северозападу, пре свега Галиција (изузетак је Закарпатје) су поред наглашене украјинске самосвести дошли и у позицију анимозитета према руском националном бићу и опортунитета према руској политици у целини. Уз то, југоисток земље је привредно развијенији, нарочито индустрија, енергетика и терцијални сектор, док претежно пољопривредни северозапад и поред врхунски развијеног и интензивног примарног сектора, трпи и аграрну пренасељеност.

Наведене поделе по украјинским регијама условљавају раседе које у случају јачих турбуленција могу да изазову додатне расколе, унутрашње поделе, па у крајњој линији и распад земље. Све ово додатно усложњава и утицај неких других сила на збивања у Украјини, пре свега САД, који се конфронтирају са оним доминантним проруским.

У Украјини се данас око 20% становништва изјашњава као етнички Руси, а за бар још толико је матерњи језик руски иако се на попису изјашњавају као етнички Украјинци. Око 90% становништва земље су православни, у највећем делу верници Украјинске православне цркве која је под јурисдикцијом Московског патријарха. До 10% становништва су унијати и они живе на крајњем западу земље. Званични украјински језик је источноукрајинска полтавска варијанта која је слична руском језику, док мали број Украјинаца, на крајњем северозападу има за матерњи језик западноукрајински дијалекат. У том правцу се и у политичком животу кристалишу репрезенти ових украјинских различитости па је Партија региона, као најјача политичка странка у земљи репрезент југоисточног дела Украјине, тзв. проруског, чији је лидер Виктор Јанукович. Умерени представник западне Украјине, је блок странака на чијем челу је актуелни премијер Јулија Тимошенко, која се залаже за украјински национални идентитет и уважавање интереса Русије и проруске половине земље. Најзад, најзападнији део репрезентује странка Наша Украјина и досадашњи председник Виктор Јушченко, коме истиче мандат и кога ће на тој функцији наследити после јануарских председничких избора 2010. на основу односа снага у бирачком телу Јанукович или Тимошенкова.

Украјина је привредно потенцијално богата и перспективна земља. Пољопривреда је грана која даје највише приносе по јединицама површине на постсовјетском простору, чему може да се захвали квалитетним земљиштем черноземом, повољним за аграр климатским условима и организовањем система наводњавања и других елемената поспешивања усева.

Распоред вегетацијско-педолошких и климатских појасева одразио се у распореду три типа аграрне производње који се налазе од северозапада према југоистоку. На северозападу се у првом реду узгаја раж, затим кромпир и лан, а тек онда пшеница, док се према југу у центру државе и према југоистоку, налази подручје пшенице, на северу јаре, а на југу озиме које се у интензивном плодореду измењују са шећерном репом и сунцокретом. Сасвим на југу узгајају се памук и пиринач. Данас је на северу земље шумовито и веома пространо Полесје, док се приближно од географске ширине Кијева простире огромна аграрна површина. Развијени су практично сви облици сточарства, посебно увођење интегрисаног узгоја стоке, заснованог на културама крмног биља и отпацама пољопривредне индустрије (шећеране, фабрике уља). Земља располаже са око 20 милиона грла рогате стоке, 16 милиона свиња, 20 милиона оваца и коза, 22 милиона коња, развијеним пчеларством и рибарством.

Индустрија је развијена у практично свим гранама, где посебну пажњу завређује Донбаска макрорегија, која достиже импресивне резултате у производњи угља, челика и гвожђа. Са њом се у Европи по обиму производње могу мерити практично само највеће индустријске макрорегије попут Рура у Немачкој, Шлезиије у Пољској, у Русији Кузбаса и Урала. Тешка индустрија и други важнији индустријски објекти су смештени у источном делу земље и око реке Дњепар.

Развијени су практично сви облици туризма. Најпопуларније дестинације су црноморско и азовско приморје. Најважнији туристички центри овог облика туризма су читава област Крима, затим шира ривијера Одесе где се налази више атрактивних дестинација и великих плажа. Зимски туризам је развијен на крајњем северозападу, на обронцима Карпата. Дњепар, Кијев и мноштво културно историјских споменика тог дела земље изазивају посебну пажњу, чему треба додати конгресни, али и ловни туризам развијен у више региона земље.

Украјина је са своје стране упућена на Русију у економском смислу, нарочито по питању највећег дела ресурса за индустрију и енергетског потенцијала. Ово се нарочито односи на нафту и гас коју

Украјина традиционално добија из руских извора преко цевовода (нафтовода и гасовода). Украјина представља и важну транзитну област према средњој и јужној Европи за Русију и део земаља ЗНД. Нарочито је развијен шински транспорт који има разгранату мрежу железничких пруга, а од путева највећу вредност имају два магистрална која пролазе по средини републике: у првом случају правца простирања север - југ од Одесе преко Кијева за Чернигов и Гомељ и даље на север за Псков и Санкт-Петербург који повезује Црно море са Балтичким; други пут иде око 50 паралеле од Лавова ка Харкову и даље ка Доњецку са наставком на југ Русије све до Закавказја. Украјина је солидно повезана и са средњом Европом копненим путевима, авионским саобраћајем и цевоводима, али они у саобраћајно привредном смислу немају ни изблиза онај значај као у случају наведених магистрала које воде ка Русији и Белорусији. Изузетак је систем цевовода, пре свега нафтовода и гасовода којим се највећи део енергената из Русије транспортују у средњу и западну Европу. Русија плаћа Украјини тарифу за транспорт гаса на запад која је као и цена руских енергената за Украјинце предмет договора. Последњих година у неколико наврата је долазило до неспоразума по том питању, па је у два случаја дошло до привременог прекида транспорта што је изазивало тренутну кризу у снабдевању енергената у највећем делу Европе. Како Русија врши изградњу два важна алтернативна правца снабдевања европских земаља енергентима – Северни и Јужни ток, Украјина ће временом изгубити монопол најважнијег транспортера руских енергената европским земљама, али ће и даље остати важан фактор у том правцу. Имајући при том у виду величину и значај Украјине као источноевропске земље, јасно је да су њени унутрашњеполитички односи и спољнополитичка опредељеност веома важни за стабилност овог дела континента, па и Европе у целини.

Последњих година Украјина развија своје економске односе и са земљама Европске уније, укључујући и најближе суседе. Без обзира на политичке поделе у земљи где не постоји већинска спремност ка приближавању НАТО, однос ка Европској унији ужива посебне и опште симпатије. У исто време Украјина је члан ЗНД и неких других важних економских облика интеграција у којима учествује и Русија (попут Заједничког економског простора што је још недовршен пројект у којем учествују и Белорусија и Казахстан).

Др Драган Петровић